

<https://doi.org/10.62837/2024.6.447>

NOVRUZOVA NƏRMİN
BAAU
Ədəbiyyatşünaslıq(Dünya ədəbiyyatı)

fridakahlo0604@gmail.com

**ŞƏRQ VƏ QƏRB ƏDƏBİYYATINDA CƏNGAVƏR MÖVZUSU
(KRETYEN DE TRUANIN ROMANLARI VƏ NİZAMİ GƏNCƏVİNİN
“XƏMSƏ”Sİ ƏSASINDA)**

Xülasə

Şərq ədəbiyyatında Nizami “Xəmsə”si, Firdovsinin “Şahnamə”, Şota Rustavelinin “Pələng dərisi geyinmiş pəhləvan” əsərlərinin cəngavər obrazları Qərb cəngavərləri ilə oxşarlıq təşkil etsə də, müəyyən xüsusiyyətlərinə görə fərqlənir. Şərq cəngavəri bu əsərlərdə ehtiras və maraqlarından keçən, zaman-zaman dünyanı dərk edib, aliliyə qovuşan, müdriklikdə tanınan qəhrəmanlardır.

Fransız cəngavər romanının qəhrəmanları da sevgiləri uğrunda fədakarlıq göstərir, macərələr yaşayır, lakin nəticədə cəngavərlik mövqelərini qorumaq üçün daha çox mübarizə aparmalı olurlar.

Şərq düşüncəsində qəhrəmanlığın isbatı hansısa eşq yolunda verilən sınaqlarda axtarılmır, Qərbdə isə cəngavərin bu yoldakı fədakarlığı bir növ onun şöhrətini təsdiqləyir. Qərbdə eşq və qəhrəmanlıq daha sıx, qarşılıqlı əlaqədədir. Əgər bu müqayisəni Nizami, Firdovsi və Şota Rustavelinin əsərləri ilə Kretyen de Truanın romanları arasında aparsaq Qərbdə eşqin cəngavər üçün daha vacib rol oynadığını deyə bilərik. Truanın cəngavərlərinin macərələrindən eşq motivini çıxardığımız təqdirdə böyük boşluqlar yarandığı halda Nizaminin İskəndəri üçün əlçatmaz eşq səhnələrinin olmaması onun dəyərindən heç nəyi azaltmır. Ümumiyyətlə, Nizaminin istər məhəbbət motivinin öndə olduğu “Leyli və Məcnun”, istərsə bir fatehin qəhrəmanlıqlarını anladığı “İskəndərnamə” əsərlərində qəhrəmanların daim bir kamilləşmə yolunda yüksəldiyini görürük.

Açar sözlər: Kretyen de Truan, Qərb cəngavəri, Şərq cəngavəri, cəngavərlik statusu, kamilləşmə, qəhrəman, eşq, əsər.

**РЫЦАРСКАЯ ТЕМА В ВОСТОЧНОЙ И ЗАПАДНОЙ
ЛИТЕРАТУРЕ (ПО РОМАНАМ КРЕТЬЕНА ДЕ ТРУИ И НИЗАМИ
ГЯНДЖАВИ "ХАМСА")**

Краткое содержание

В восточной литературе рыцарские образы «Хамсы» Низами, «Шахнаме» Фирдовси и «Борца, одетого в тигровую шкуру» Шота Руставели

сходны с западными рыцарями, но отличаются некоторыми характеристиками. В этих произведениях восточные рыцари — герои, которые идут через свои страсти и интересы, время от времени познают мир, достигают превосходства и известны своей мудростью.

Герои французского рыцарского романа также идут на жертвы ради своей любви, переживают приключения, но в конечном итоге им приходится упорнее сражаться, чтобы сохранить свое рыцарское положение.

В восточной мысли доказательство героизма не ищут в испытаниях, данных на пути любви, тогда как на Западе самопожертвование рыцаря на этом пути как-то подтверждает его славу. На Западе любовь и героизм более тесно связаны. Если провести такое сравнение произведений Низами, Фирдоуси и Шота Руставели с романами Кретьена де Труа, то можно сказать, что на Западе любовь играет для рыцаря более важную роль. Если убрать любовный мотив из приключений троянских рыцарей, то останутся большие пробелы, но отсутствие любовных сцен, недоступных Александру Низамскому, не умаляет его ценности. Вообще в произведениях Низами, будь то «Лейли и Меджнун», где на первый план выходит мотив любви, или «Искандернаме», где описан героизм завоевателя, мы видим, что герои постоянно поднимаются по пути совершенствования.

Ключевые слова: Кретьен де Труэн, западный рыцарь, восточный рыцарь, рыцарство, совершенство, герой, любовь, труд.

NOVRUZOVA NARMİN

**KNIGHT THEME IN EASTERN AND WESTERN LITERATURE
(BASED ON THE NOVELS OF CHRÉTIEN DE TROUS AND "KHAMSA"
BY NIZAMI GANJAVI)**

Summary

In Eastern literature, the knight images of Nizami's "Khamisa", Ferdowsi's "Shahname", and Shota Rustaveli's "Wrestler dressed in tiger skin" are similar to Western knights, but they differ in certain characteristics. In these works, Eastern knights are heroes who go through their passions and interests, understand the world from time to time, attain supremacy, and are known for their wisdom.

The heroes of the French chivalric novel also make sacrifices for their love, have adventures, but ultimately have to fight harder to maintain their knightly position.

In the Eastern thought, the proof of heroism is not sought in the tests given on the path of love, while in the West, the sacrifice of the knight on this path somehow confirms his fame. In the West, love and heroism are more closely related. If we make this comparison between the works of Nizami, Ferdowsi and Shota Rustaveli and the novels of Chrétien de Troyes, we can say that love plays a more important

role for the knight in the West. If we remove the love motif from the adventures of the knights of Troy, great gaps are left, but the absence of unattainable love scenes for Nizami's Alexander does not detract from its value. In general, in Nizami's works, either "Leyli and Majnun" where the motif of love is at the forefront, or "Iskandernamə" where the heroism of a conqueror is described, we see that the heroes are constantly rising on the path of perfection.

Keywords: Chrétien de Truin, Western knight, Eastern knight, knighthood, perfection, hero, love, work.

Giriş

Bədii ədəbiyyatda Şərq və Qərb cəngavərinin qəhrəman modeli mövzu, motivə bağlı müəyyən ümumi xüsusiyyətlərdə ortaqlıq təşkil etməkdədir. Eyni zamanda bu qəhrəmanları modelləşmədə ayıran bir çox cəhətlər də mövcuddur.

Məşhur alim Meletinski Şərq və Qərb cəngavərini müqayisə edərək belə nəticəyə gəlir ki, Qərbin cəngavəri daha aktiv, Şərqi cəngavəri isə passivdir. Qərbdə təsvir olunan cəngavər güclü sərkərdə, Şərqi isə müdrük hökmdardır. O, Şərq cəngavərini uğursuz insan modeli kimi dəyərləndirir [14]. Tədqiqatçı Lalə Həsənova müəllifin yanlış mövqedə olduğunu, problemin köklərinin dəqiq müəyyən edilməsinə baxmayaraq təqdim üsulunun qüsurlu olduğunu qeyd edir [4, s. 250]. Ümumilikdə, Şərqi cəngavər obrazlarının macərə boyu bir təkamül xətti üzrə irəlilədiyini, nəticədə öz ehtiraslarından, maraqlarından təmizlənərək, dünyanı ali səviyyədə dərk etməyi bacaran müdrük obraza çevrildiyini görürük.

Nizami və Kreyten Truanın əsərlərinin müqayisəsi əsasında deyə bilərik ki, Kreyten de Trua yaradıcılığında məhəbbət və cəngavərlik biri digərini şərtləndirməklə bir xətt üzərindən inkişaf edir. Ancaq Nizami əsərlərində məhəbbət və qəhrəmanlıq motivlərinin birinin daha ön planda olduğunu görürük. Məsələn, "Leyli və Məcnun" poemasının əsas motivi qəhrəmanlıq deyil, məhəbbətdir. Qeyd edək ki, "İskəndərnamə" poemasında İskəndərin Daranın qızı ilə evləndiyi bölüm çıxarılsa, əsərin məzmununda elə də böyük boşluq yaranmadığı təqdirdə, qəhrəmanlıq, döyüş səhnələri olmadan bu əsəri təsəvvür etmək mümkün deyildir. Diqqətimizi çəkən məqamlardan biri də odur ki, Nizaminin qəhrəmanları kamilləşmə yolu keçir, məhəbbət, qəhrəmanlıq, döyüş, qazanma istəyi, bunların hamısı kamilliyə doğru uzanan yolda mühüm addımlar kimi çıxış edir. Ümumən, Nizaminin müdrük fikirlərinin əksini onun bütün əsərlərində bu və ya digər şəkildə görürük. Yədulla Ağazadənin də dediyi kimi, Nizami Gəncəvi yaradıcılığı elm, əxlaq və qəhrəmanlıq abidəsidir [1, s. 2].

Kreyten de Trua XII əsrdə yaşamış bir fransız şairidir. Qədim fransız ədəbiyyatının təməlini qoymuş və cəngavər romanlarının öndə gələn yazıçılarından biri kimi tanınmışdır. Onun həyatı haqqında ətraflı bilgiler əldə olunmamışdır. Ədibin 1130-cu ildə dünyaya gəldiyi güman edilir. O saray mühitində yaşamış, latın dilini öyrənmiş və köhnə fransız dilinə əsərlər tərcümə etmişdir. Ədib "Erek və Enida", "Kliqes", "Lanselot və yaxud araba cəngavəri", "İveyn və yaxud Şir

cəngavəri”, “Perceval” kimi güclü məhəbbət romanlarının müəllifidir. Umberto Eko Kreyten de Truanın romanlarındakı məhəbbətin sədaqət və bağlılıq üzərinə qurulduğunu və eşqin hansısa iksir yoluyla deyil, qəhrəmanların sərbəst seçim və iradəsi ilə yaşandığını qeyd edir [12, s. 851].

Kreyten əsərlərini yumor şəklində yazmaq istəmişdir və təhlillərimiz nəticəsində müəlifin məqsədinə nail olduğunu deyə bilərik. O əsərlərində bədii təsvir və ifadə vasitələrinə geniş yer vermişdir.

Ruth Harwood Cline Kreytenin romanlarını yazarkən istifadə etdiyi qaynaqlar kimi aşağıdakıları qeyd edir:

1. Kral Artur və Kelt folklorunun digər qəhrəmanları haqqındakı ingilis əfsanələri
2. Şarlman və cənəgvərləriylə bağlı fransız dastanları
3. Yunan, Roma mifləri və əfsanələri” [13 s. 11].

Tədqiqatçı Lucienne Carasso-Bulov qeyd edir ki, zidd qütbləri bir-birinə yaxınlaşdırmaq və birləşdirmək Kreytenin əsərlərinin tipik qanunauyğunluğudur. Real və fantastik ünsürlər yan-yanaya gətirməklə ən gerçəkçi dünyaya bir sehr, fantastik hissələrdə isə çox real səhnələrin olduğunu müşahidə etmək olar [3, s. 141]. Kreyten de Trua burada fantastika vasitəsilə öz fikirlərini müstəqil şəkildə ifadə edə biləcəyi bir meydan açır. Simvolik yolla o, öz müasirlərinin, əsasən də saray çevrəsi üçün yazmaqla məşğul olan müasirlərinin dilə gətirməyə çəkəndiyi fikirləri ifadə edə bilir. Müəllif, məhz fantastika sayəsində “Arturun dünyası”nda yer alması mümkün olmayan sosial siniflərin nümayəndələrini səhnəyə çıxarmağa nail olur. Yarı cənnət bağındakı aristokrat zümrənin komfortlu yaşam tərzini bərabərində işçi sinfin həyatına da işıq salır. Əlbəttə ki, onun bu təsvirində ironiya və mübaligəyə də geniş yer verilir. Trua aristokrat təbəqə ilə alt siniflərin həyatını müqayisə etməyə nail olur. Yaşadığı dövr nəzərə alındığı zaman bu yazıçı üçün olduqca yüksək cəsarət örnəyi hesab edilir. Bu cəsarətin tək səbəbi kimi hadisələrin fantastik dünyada cərəyan etməsinə bağlıdır.

Kreyten de Truanın əsərləri “Artur romantizmi” və “Artur eşq romanları” adlı kateqoriyada analiz edilir. Kreyten de Trua ondan öncə mövcud olan mövzu və motivlərdən bəhrələnmişdir. Onun əsərlərində işlədiyi mövzular ilk olmasa da orijinal yanaşması ilə seçilir. Hətta sonrakı əsərlərdə yazılan Artur romanları üçün əsas motiv, göstəricilər Truanın romanları üzərindən qeydə alınır.

Truanın əsərlərində saray cəngavərlər üçün əsas məkanlardan biridir. Saray burada cəngavər və eşq dünyasının ideoloji mərkəzi olaraq xidmət edir. Hər nə qədər əsərin çox kiçik hissələri sarayda cərəyan etsə də cəngavərliyi qəbul etmək üçün qəhrəmanın Arturun sarayında olması vacibdir. Saray və məhkəmə bu əsərlərdə “məlumat mərkəzi” funksiyasını yerinə yetirir. Qəhrəmanların məğlubiyyəti, qələbələri, müxtəlif macərələri haqqında xəbərlər saraya çatdırılır və məlumatlar məhz buradan ötürülürdü. Beləliklə, Artur sarayı cəngavərlik və romantizmin ətrafında döndüyü bir mərkəzdir. Ancaq Norris J. Lacy məhkəmənin geniş mənada “passiv” bir mərkəz olduğunu yazır. Gələcəyi uğurlu olan cəngavərlər karyeralarına burada başlayır, nailiyyətlər qazanmış cəngavərlər burada təsəlli, dinclik tapır,

qazandıqların uğurları yaxud məğlubiyyətləri ilə saraya geri qayıda bilirlər .Yenə də bir cəngavərin şəxsi sevgi və qəhrəmanlığı bu divarların arxasında gerçəkləşir [6, s. 41]. Artur qəhrəmanlarının sərgüzəştləri adətən sarayda başlayır və burada bitir, saraydakı durğunluqla başqa məkanlarda macərələrin dinamikası arasında tənzimlənir.

Kretyen yaradıcılığı cəngavər dünyasında ideal obrazlar yaradır. Onun yaşadığı dövrdə cəngavərlik bir məktəb olaraq formalaşmışdır. Kretyenə görə o dövrdə cəngavərlərin macərələri də bu kontekstdə üstünlük təşkil edirdi.

Kretyenin “Şir cəngavəri”ndə əsər boyunca eşq məhkəmələrinin qurulduğunu, qadının idealizə edildiyini görürük. İveyn və sevgilisi arasında yaşanan problemlər cəngavərin sözünü tutmamasından, daha doğrusu unutmamasından irəli gəlir. Sevgilisi bu unutmamışlığın səbəbini məhəbbətinin azlığında görür və ayrılıqla İveyni cəzalandırır. Cəngavər meydana çıxmalı və öz eşqini sübut etməlidir. Buna isə ancaq etibar qazanmaqla, şöhrətini artırmaqla nail ola bilər.

Ruth Harvoood Cline aslanın İveynin macərəsindəki rolunu bu cür ifadə edir:“İveynin öyrəndiyi dərslərdən biri budur: Nə qədər möhtəşəm bir döyüşü olsa da, öz başına bir heçdir” [13, s. 5]. Orta dövr üçün aslan təvəzökarlıqla yumşaldılmış cəsarəti və mükəmməl cəngavərliyi simvolizə edir. İveynin əsarət mövzusunda hansısa motivasiyaya və ya dərsə ehtiyacı yoxdur. Ancaq təvəzökarlıq baxımından aslanın İveynə öyrədəcəyi, yol göstərəcəyi çox şey var. “Şir cəngavəri” adı İveyn üçün 2 mühüm missiyanı yerinə yetirir. İlk olaraq, tənəzzülə uğramış, yox olmuş bir cəngavərin geri dönüşü də ehtişamlı olmalı idi. İveyn yaxşı döyüşçüdür, qoçaqdır və hamı onun qəhrəmanlığına bələddir. Bəs yaxşı səviyyədə ikən və zəifliyi özünü isbat etmişkən necə öz cəngavərliyinə yeni bir nəfəs gətirə bilər? Bu ancaq şir kimi cəsarət simvolunun vasitəçiliyi ilə mümkün ola bilər. Digər tərəfdən İveynin “şir cəngavəri” simasında göstərdiyi bütün qəhrəmanlıqlardan şirə də pay düşür, beləliklə İveyn kibrini, onun qaynağı olan qoçaqlığı paylaşmaqla yenməyi bacarır. Bu mənada romandakı şir elementinin İveyn macərəsində önəmli funksiyalar icra etdiyini görürük. İveyn gücünü və zəfərlərini Tanrıya borclu olduğunu anlayır və mükəmməl bir xristian cəngavər olaraq öz xanımının yanına qayıdır.

Mətnlərdən belə məlum olur ki, cəngavərlik statusunun əldə olunması həm də müəyyən bir mərasim daxilində həyata keçirilir. Kretyenin əsərlərindən cəngavərlik mərasimi “Perceval”ın sonlarında yer alır. Əsərdə təsvir edilir ki, mərasimə hazırlaşan cəngavər öncə qaynar su ilə təmizlənir, qızıl iplərlə toxunmuş ehtişamlı geyimlər geyinir və klisədə gecə dua edərək, ayaqda növbə tutur.

Orta əsrlər ədəbiyyatında “fin amor” və ya saf eşq ideal sevginin gözəl nümunəsidir. Bu termin sevgili ilə xanımı arasındakı münasibətləri tənzimləyən bir sıra qaydaları nəzərdə tutur. Xanım həmişə məşuqdan silk baxımından üstündür və o qeyri-adi xasiyyəti, sevgilisinə sədaqəti, şücaət və fədakarlığı ilə seçilir. Qeyd olunan romanda Lancelot əlçatmaz bir xanımı sevir, çünki o, kraliça, ağasının arvadıdır. Lancelot öz sevdii qadını xilas etmək üçün bəzi sınaqlardan keçir. Bu sınaqlardan biri bir çobanın istifadə etdiyi lənətli arabaya minməklə başlayır. Bu isə orta əsrlərdə

qəhrəmanın alçaldılması hesab olunurdu. Beləliklə, cəngavər sevdiyi qadını xilas etmək üçün öz ləyaqət və qürurundan belə keçərək fədakarlıq edir. Nəticədə bunu etdiyi üçün cəngavərlik qanunlarından birini pozmuş olur. İkinci sınaq isə qılınc körpüsündən keçməklə qəhrəmanın sevgisini təsdiqləməsidir.

İndi isə Nizaminin “İskəndərnamə” əsərinə baxaq. Bildiyimiz kimi bu əsər dahi şairin Xəmsəsinə daxil olan sonuncu poemasıdır və mövzusu Şərq ədəbiyyatında geniş yayılmış Makedoniyalı İskəndər haqqındadır. Qədim İran mənbələrində İskəndər qəddar biri kimi təqdim olunsada, XII əsr mənbələrində ədalətli və müsbət xüsusiyyətlərə sahib qəhrəman kimi təsvir edilir. Şair bu obrazı yaratmamışdan öncə İskəndərlə bağlı bir çox qaynaqlardan bəhrələndiyini, tarixi faktlara xüsusilə diqqət yetirdiyini qeyd edir. Poemanı yazarkən Nizami ərəb, fars, yəhudi, pəhləvi dilində olan mənbələri araşdırmışdır. Nizami Gəncəvi İskəndər obrazını həm fəth, həm hakim, həm də peyğəmbər kimi qələmə verir. İskəndər bütün Şərq cəngavərləri içində ən kamil olanıdır, çünki o məhz Nizaminin ideyalarını, fikirlərini, istəklərini ifadə edən obrazdır. Hər şeydən öncə İskəndər obrazı bilik, elm və daim yeni məlumatlar öyrənmək cəhdində olan bir qəhrəman kimi qarşımıza çıxır. İskəndər bir tərəfdən fəth etdiyi yerlərdə ədaləti bərpa edirsə, digər tərəfdən həmin yerlərdə mövcud olan elm və biliklərə yiyələnməyə çalışır. Bunun təbii nəticəsidir ki, onun ətrafında həmişə öz elmiylə tanınan yunan alimlərini görürük. İskəndər həm cəsur döyüşçü, həm daim inkişaf etməyə, yeni şeylər öyrənməyə çalışan kamil insan, həm də ədalətli hökmdardır. Əsərdə İskəndər obrazı eyni zamanda döyüşlərdə göstərdiyi şücaəti ilə ön plandadır. Müharibə səhnələrində şair onun gücünü belə təsvir edir:

“İki əl qılıncı elə əridir
Düşmən öz canına hayıf deməyir.
Bir qılınc vurunca hər fil başına,
Salardı başını ayaq altına.
Kinini dənizə töksəydi, şəksiz,
Hər yana atəşlər saçardı dəniz.
Ağzından sanki bir aslan od saçır,
Aslan qarşısından madyanlar qaçır” [9, s. 143].

Nizami Gəncəvinin “Xosrov və Şirin” əsəri də qəhrəmanlıq, həm də məhəbbət motivləri ilə zəngin bir əsərdir. Şairin qəhrəmanı Xosrov obrazı əsərdə heç də ideal cəngavər kimi qarşımıza çıxmır. Öncəliklə, onun məhəbbəti saf və təmiz deyildir, fədakarlıq, ləyaqət kimi duyğular qəhrəmandan uzaqdır. O, dünyəvi zövqlərlə gününü keçirən, xalqın taleyi ilə maraqlanmayan, qəlbində ədalət tərəzisindən əsər olmayan biridir. O, Fərhada qarşı çirkin əməl belə törətməkdən çəkinmir və nəticədə qəhrəmanın ölümünə səbəb olur. Xosrov bütün xüsusiyyətləri ilə Şirinin sevgisinə layiq olmadığını dəfələrlə sübut edir. Buna rəğmən Şirin onu sevir, hətta öz ölümünü Xosrovun məzarı üzərində gerçəkləşdirir. Tədqiqatçı Bertels bu məqama diqqət yetirərək Nizaminin burada sevgi problemini düzgün və real

şəkildə qoyduğunu qeyd edir. Müəllifin fikrinə görə, məhz belə qadınlar öz talelərinin qurbanı olurlar [2, s. 78]. Xosrov hər nə qədər ideallıqdan uzaq bir obraz olsa da, həyat onu zamanla fədakar aşiqə çevirməyi bacarır.

Poemada Xosrova qarşı qoyulan surət isə Fərhadır. Fərhad Xosrovdan çox fərqlidir və o həqiqi eşqin, fədakarlığın təmsilçisidir. Lakin o, aristokrat təbəqədən deyil, zəhmətkeş xalqın nümayəndəsidir.

Nizami yaradıcılığında diqqət yetirməli olduğumuz cəngavər obrazlarından biri də “Yeddi gözəl” əsərindəki Bəhram şahdır. Bəhram Gur obrazı Firdovsinin “Şahnamə” əsərində də işlənmişdir. Bəhramın dünyaya gəlməsi, hakimiyyətdə iken fəaliyyəti barədə məlumatlar tarixdən götürülmüş, lakin Bəhramın şücaətli, cəsur bir qəhrəman kimi heyvanlarla çarpışması, müxtəlif təbəqələrdən olan qadınlarla macəraları müəllif tərəfindən ətraflı işlənmişdir. Bəhram gur(yabanı uzunqulaq) ovlamağı çox sevir, tez-tez heyvanlarla savaşıq, hətta əjdaha qarşısında belə öz gücünü nümayiş etdirə bilir. Bəhramın öz taxt-tacına sahib çıxması da bu cür şücaəti və cəsarəti sayəsində mümkün olur. Atasının zülmünə, ədalətsizliyinə görə əyanlar Bəhramı hökmdar kimi qəbul etmirlər. Bəhram belə bir şərt qoyur ki, tac 2 şirin arasına yerləşdirilsin, hər kim şirləri məğlub edib tacı götürə bilsə, taxtda o otursun. Bəhram şirlərlə vuruşur və qalib gəlir. Beləliklə, layiq olduğu taxta oturması mümkün olur.

Nizaminin İskəndər obrazı daim yenilik, bilgi axtarışındadır. O qəhrəmandan öncə daim təkmilləşməyə çalışan bir şəxsiyyətdir. Məcnun obrazında isə biz belə bir cəhdi görmürük. O, daha çox öyrənmək iddiasında olmamaqla bərabər həyatın mənasını, varlığın tək məqsədini Leylidə görür. Leyli üçün yaşayıb, Leylinin əlini tutmamaq Məcnun üçün ən yüksək məqamdır. Məcnun obrazı oxucuya çox şey anladır: əslində bu dünyada uğruna cəhdlər etdiyimiz, ideallaşdırdığımız, arzuladığımız hər şey mənasızdır, axtardığımız fərqlidir, bizə lazım olan, bizi doyuracaq şey gördüklərimizdən, toxunduqlarımızdan başqadır. O bizim içimizdədir – Məcnunun içindəki Leyli kimi. Məcnunun ilahi, böyük eşqi qəhrəmanda Leylinin varlığı, məhəbbəti ilə başlayır, sonda ən ali məqamı ilə bütövləşir.

Nizami bu məhəbbət dastanında ehtiras və maddiyyatdan sıyrılan duyğuları təqdim etməyi bacarırsa, “Xosrov və Şirin”də “insana dair” olanı mükəmməl şəkildə işləyir. Xosrovun sevgidə yüksəldiyi məqam sonda onu can çəkişərkən Şirinin yuxusunu bölməyə qıymaması kimi bir nəcibliklə üzə çıxır. Həyata səthi yanaşan, eşqinə sahib çıxmağı bacarmayan, şöhrət və qüdrət hərisi Xosrovun bu qədər düşüncəli bir aşiqə çevrilməsiylə kamilləşən qəhrəmanın dünyəvi eşqinə dair ən gözəl örnəyini müşahidə edirik.

Nəticə

Nizami və Kreyten Truanın əsərlərinin müqayisəsi əsasında deyə bilərik ki, Kreyten de Trua üçün məhəbbət və cəngavərlik yüksələn bir xətt üzərində inkişaf edir və biri digərinin varlığını şərtləndirir. Ancaq Nizami əsərlərində məhəbbət və qəhrəmanlıq motivlərinin birinin daha ön planda olduğunu görürük. Məsələn, “Leyli və Məcnun” poemasının əsas motivi qəhrəmanlıq deyil, məhəbbətdir. Eləcə də “İskəndərnamə”də İskəndərin Daranın qızı ilə evləndiyi bölümü çıxarsaq məzmununda elə də böyük boşluq duyulmayacağı təqdirdə, qəhrəmanlıq, döyüş səhnələri olmadan bu əsəri təsəvvür etmək mümkün deyil. Diqqətimizi çəkən məqamlardan biri də odur ki, Nizaminin qəhrəmanları bir kamilləşmə yolu keçir, məhəbbət, qəhrəmanlıq, döyüş, qazanma istəyi, bunların hamısı kamilliyə doğru uzanan yolda mühüm addımlar kimi çıxış edir.

Bu iki məşhur müəllifin əsərlərini təhlil etdiyimiz zaman gəldiyimiz nəticə ondan ibarətdir ki, Şərq öz cəngavərinin dünyanı dərk etmə prosesində daha kamil, mənəvi cəhətdən daim inkişaf meylinə olan, əsasən hökmdar surətində təqdim etməyə meyillidir. Qərb cəngavəri isə nəzakət və nəciblik duyğularının daşıyıcısı, daha çox döyüşçü tərəfi ön planda olan aşıq obrazdır. Qərb cəngavəri üçün qəhrəmanlıq və eşq ikisi də eyni dərəcədə önəm daşıyır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Ağazadə Y. Nizami Gəncəvi yaradıcılığı elm, əxlaq və qəhrəmanlıq abidəsidir// Kredo, 2021, 3-5 s.
2. Bertels Y.E. Böyük Azərbaycan şairi Nizami: epoxası, həyatı, yaradıcılığı. Bakı: Təhsil, 1940, 150 s.
3. Carasso Bulov L. The Merveilleux in Chretien de Troyes Romances. Geneve: Libraire Droz, 1976, 146 s.
4. Həsənova L. Müasir ədəbiyyatşünaslıqda Şərq-Qərb kontekstinin tədqiqi// Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi № 4/1. 2015, 244-256 s.
5. Lacy N.J. The craft of Chretien de Troyes. An essay on narrative art. Netherland: Brill, 1980, 133 s.
6. Lacy N.J. The Legacy of Chretien de Troyes. D. Kelly, K. Busby. Amsterdam: Editions Rodopi, 1987, 356 s.
7. Nizami Gəncəvi. Xosrov və Şirin. Bakı: Lider nəşriyyatı, 2004, 432 s. 2004, 510 s.
8. Nizami Gəncəvi. İskəndərnamə. İqbalnamə. Bakı: Lider nəşriyyatı, 2004, 256 s.
9. Nizami Gəncəvi. İskəndərnamə. Şərəfnamə. Bakı: Lider nəşriyyatı, 2004, 432 s.
10. Nizami Gəncəvi. Leyli və Məcnun. Bakı: “Adiloğlu” nəşriyyatı, 2011, 280 s.
11. Nizami Gəncəvi. Yeddi gözəl. Bakı: Lider nəşriyyatı, 2004,

12. Umberto E. “Ortaçağ – Katedraller-Şövalyeler-Şehirler”. ALFA Basım Yayım Dağıtıtı, 2010, 898 s.
13. Truan D.K. Lancelot or the knight of the car. London: The University of Georgia Press, 1990, 231 s.

İnternet resursları

14. Мелетинский Е. М. Проблемы Сравнительного Изучения Средневековой литературы (Запад/Восток) <http://svr-lit.ru/svr-lit/articles/meletinskij-problemy-izucheniya.htm>

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 03.06.2024

Çapa qəbul olunma tarixi: 28.06.2024

**Rəyçi: f.e.d., dos. Mətanət Abbasova
tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur**